WIKIPEDIA

Jard

Täkst aw mooringer frasch

Jü **jard** as foon jü san meeten, eefter fenus än mars, di treed planeet önj üüs sansüsteem. Döör wååder än en gödj döörsnit foon 15 groode Celsius as jü jard di planeet weer da mansche ën oudere kreatöre laawe koone.

Jü jard üt dåt åål jurt siien.

Auersicht

Histoori

Jü jard is for 4,6 miljård iirnge önjtstiinjen üt gliinje stuf- än gaswulkene. Jü koorst foon jü jard heet en åler foon amenbai 4,2 miljård iirnge. Deereefter heewe ändogeene (fulkaane) än äksogeene (win än wååder) kreefte di buppelåch biled. Da jarste spoore foon laawend san amenbai 3,35 miljård iirnge üülj. Da formansche heewe for 10-14 milione iirnge laawed än sunt amenbai 6 milion iirnge jeeft et da mansche sü as we da nütutids kåne.

Tuhuupestaling än äinschape

Jü jard stoont amenbai 149.600.000 kilomeeter foon e san, weer jü önj 365,2425 deege trinam kiirt. Jü jard heed en döörsnit foon 12.756,3 kilomeeter, än kiirt önj amenbai 23 stün, 56 min än 4,1 s am sin akse. Jü draiakse än jü amluupboon san ai glik, deerdöör jeeft et da fjouer säsonge. Am jü jard haane kiirt di moune. Jü önjtiinjkreeft foon di moune söried for e getidewaksel.

E grutelse foon e jard än oudere planeete

Jü jard heet en fläche foon amenbai 510,1 milion km², weerfoon 29% üt lönj bestoont. Di döörsnit huugde foon dåt lönjdiilj as 875 meeter, di döörsnit diipte foon dåt wååder as 3790 meeter. Jü jard as di iinjsist planeet önj üs sansüsteem ma en fläche dåt for en pårt wååder as. Et

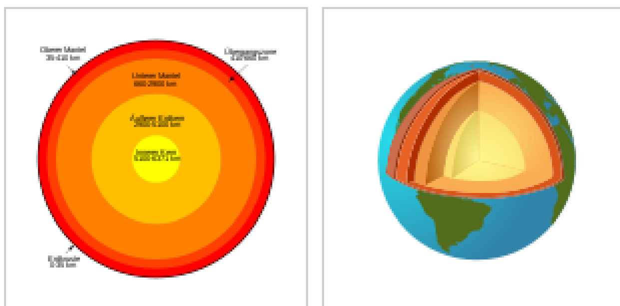
wååder as mör as 70% foon di fläche, än da grute fälje lönj än wååder bile tuhuupe da soowen wrååldiile än da fiiw wrååsiien. Önj da wrååsiien befint ham 96,5 % foon ål dåt wååder aw e jard. Dåt siiewååder betootet önj döörsnit 3,5 % sålt.

Jü atmosfiir foon jü jard as for et grutste pårt stikstuf, ouers uk nuch for en fiiwde sörstuf. Et jeeft uk en latj diilj küüljsör, ouers döör fotosinteese wörd dåt oufbreegen, än kamt di sörstuf wider fri.

Jü jard as for dåt grutste diilje tuhuupestald üt joorn (32,1 %), sörstuf (30,1 %), silizium (15,1 %), magnesium (13,9 %), swefel (2,9 %), nikkel (1,8 %), calcium (1,5 %) än aluminium (1,4 %). Da oudere 1,2 % befootet räste foon oudere elemänte.

Apbuu

Jü jard as seismisch meet än eefter unersäking koon me jü konklusjoon mååge dåt e jard önj tri schååle apbaged as: jardkern, jardmantel än di jardkruste. Jü jardkruste än dät bupediilj foon ju bupemantel bile tuhuupe jü litosphäre. Jü as twasche 50 än 100 km tjuk än as apbaged üt grut än latj tektonische iinjhäide, da plååten. Deerbupe heed jü jard heed en amenbai 640 km huuge atmosfiir.

Di schååleapbuu foon e jard

Jü jard tridimensjonåål widerdüünj

Atmosfiir

Jü jardatmosfiir bestoont üt ünlike gase. Da gase bestönje bit tu en huugde foon 90 km üt 78,084 % stikstuf (N_2), 20,946 % sörstuf (O_2), wååderdåmp in ünlike konsäntratsjoone, 0,934 % argon (Ar), 0,001818 % neon (Ne), 0,000524 % nelium (He), 0,000114 % krypton (Kr) und 0,000009 % xenon (Xe). Di küüljstufdioxid-grutelse (CO_2) bedreecht bloot 0,039 %, ouers suner küüljstufdioxid än wååderdåmp wus jü jardtemperatuur ourematje kölj. Da biise sörie for jü natörlik apwårming foon e jard.

Önj e laige luftlåge bestoont jü atmosfiir for 78 % stikstuf, 21 % sörstuf än 1 % edelgase, for en grut diilj argon. Dåt diilj foon e atmosfiir, weer da manschne än da bäiste laawe koone, wårt jü biosfiir nåmd. Jü biosfiir as en schuchte, amenbai 0-20 km bupe jü jard.

Eefter temperatuurferschääle wårde da luftschuchte sü önjdiiljd:

- Jü troposfiir - 0 bit 7 km (polaargebiete) än 17 km huugde (trupen).
- Jü stratosfiir - 7/17 bit 50 km.
- Jü mesosfiir - 50 bit 80/85 km.
- Jü termosfiir - 80/85 bit 640/700 km.
- Jü exosfiir - 500/1000 km bit ungefäär tu 10.000 km.

Sii uk

- Sansüsteem
- Wrååldiile
- UTC
- Geologii

Literatuur

- Cesare Emilliani: *Planet Earth. Cosmology, Geology, and the Evolution of Live and Environment.* Cambridge University Press 1992, ISBN 0-521-40949-7.
- Kevin W. Kelley: *Der Heimatplanet.* Zweitausendeins, Frankfurt am Main, 1989. ISBN 3-86150-029-9.
- J. D. Macdougall: *Eine kurze Geschichte der Erde*. Econ Taschenbuchverlag 2000, ISBN 3-612-26673-X.
- David Oldroyd: *Die Biographie der Erde*. Zweitausendeins 1998, ISBN 3-86150-285-2.

Haanewise eefter büten

Wikimedia Commons heet bile unti filme tu: **Jard (https://commons.wikimedia.org/wiki/Earth?uselang=frr)**

- Jü jard aw 'raumfahrer.net' (http://www.raumfahrer.net/astronomie/planeterde/home.shtml) *tjüsch*
- NASA Earth Observatory (http://earthobservatory.nasa.gov/) *aingelsch*

Wiideo

- alpha-Centauri - *Wie schnell entstand die Erde?* (http://www.br-online.de/br-alpha/alpha-centauri/alpha-centauri-erde-2005-ID1207917813825.xml) *tjüsch*
- alpha-Centauri - *Warum ist die Erde warm?* (http://www.br-online.de/br-alpha/alpha-centauri/alpha-centauri-erde-2002-ID1208358653360.xml) *tjüsch*
- alpha-Centauri - *Wie alt ist die Erde?* (http://www.br-online.de/br-alpha/alpha-centauri/alpha-centauri-erde-2001-ID1208433934547.xml) *tjüsch*

Wrååldiile
Euroopa | Aasien | Nord-Ameerikaa | Sööd-Ameerikaa | Afrikaa | Oseåånien | Antarktikaa
Planeete foont sansüsteem
Merkurius | Fenus | Jard | Mars | Jupiter | Saturnus | Uranus | Neptunus

Didiar artiikel as uun det list faan gud artiikler, diar det leesen luane apnimen wurden. Uun uugenblak jaft at diar **71** faan.

Faan „https://frr.wikipedia.org/w/index.php?title=Jard&oldid=180699“

Detdiar sidj as tuleetst di 28. Febrewoore 2020, am a klook 08:18 feranert wurden.

Statistik tu detdiar sidj